

“CARES ABOUT THE WORRIES” OF FUTURE SCIENTIFIC AND TECHNICAL SPECIALISTS

У статті представлено результати дослідження преференцій студентів-кібернетиків у зацікавленості суспільними проблемами. Показано, що «одномірнізація» свідомості науково-технічних фахівців відбувається ще за здобуття вищої освіти як хвилеподібний процес. Охарактеризовано домінуючі зацікавленості студентів в аналізі суспільних проблем.

Ключові слова: технократія, суспільні проблеми, політика, мораль, освіта.

В статье представлены результаты исследования преференций студентов-кибернетиков в заинтересованности общественными проблемами. Показано, что «одномернизація» сознания научно-технических специалистов происходит еще при получении высшего образования как волнообразный процесс. Охарактеризованы доминирующие заинтересованности студентов в анализе общественных проблем.

Ключевые слова: технократия, общественные проблемы, политика, мораль, образование.

The article challenges the return to the surface of the national sociological thought of the ideas about the split between moral and ethical values and informatization and computerization, as well as the paradoxical situation of “one-dimensionality” of scientific and technical specialists’ consciousness. People who are able to manage super-complex systems, including social ones,

show a strange “weakness” in the development of political power. However, the reasons for its formation do not arise simultaneously with the complexity of communication with “politicians with ambitions” and, according to the assumption of the author of the article, are laid down for educational and professional formation. In works devoted to the situation of intellectuals, cyberneticians and technocrats, scientific and technical specialists are usually presented as a limited in mental pleasures persons. The author describes the results of her own study of students’ interest in social problems. Part of the students of the faculty of cybernetics of Taras Shevchenko National University of Kyiv was asked to identify the societal issue that each of them most concerned with and analyze it. It was revealed that the tendency towards partial degradation in the sense of the loss of interest in the analysis of problematic societal phenomena as such and their specific varieties appears a wave-like process that doesn’t depend on gender and begins to manifest itself from the third year of study. In it, latent and group inequalities are losing ground in favor of the more explicit and individualized inequalities. On the fourth year, the desire to deepen in the openness of the problems of society and especially the cultural sphere are greatly weakened, while the larger surge of rather morally-emotional than resolutely-volitional concern with the political sphere and the state of the environment is observed.

Key words: technocracy, social problems, politics, morals, education.

УДК 316.75

Ташченко А.Ю.

к. соціол. н., асистент кафедри соціальних структур та соціальних відносин Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Постановка проблеми. Гносеологічний аспект проблеми виявляється в поверненні на поверхню вітчизняної соціологічної думки уявлень про розкол між техніцизмом і гуманітаризмом, «фізиками» і «ліриками», фундаментальною онтологією соціального і “big-емпіричностію та data-конкретикою», людським і штучним інтелектом, морально-етичними цінностями й інформатизацією та комп’ютеризацією, духовністю й утилітаризмом, «айтізацією та кібернізацією» і запитам на етичність, співчуття і довіру тощо [11, с. 72–74, 106–108, 120, 139–140, 167–168, 176, 181]. Онтологічний аспект проблеми стосується парадоксальних ситуацій свідомісної «одномірності» науково-технічних спеціалістів. Навіть в еталонних осередках НТР прагнення до покращення якості життя інших людей призводить до втрати елементарної базової чутливості в розпізнаванні загроз самому життю інших людей [4], а в більш близькому й актуальному вітчизняному контексті [6] (з урахуванням досвіду й інших країн, в очіку-

ванні поновлення тематики політичних дискусій 2016 р. у зв’язку з передвиборчою президентською гонкою 2019 р.) стає очевидним, що люди, здатні управляти надскладними системами, зокрема соціальними, демонструють дивну «слабкість» в освоєнні політичної влади. Ця обставина супроводжується суперечливими висновками щодо сприятливих умов для технократії (одні говорять, що технократія можлива лише за умов розчарованості в державних та громадянських авторитетах, інші – що лише за умов стабільного і могутнього державного та громадянського контролю). А пояснюється здебільшого неконсистентністю доречних для суспільства намірів та «потрібних доказів» для їх здійснення в науково-технічних спеціалістів. Однак причини її формування не виникають одночасно зі складностями комунікації з «політиками з амбіціями» і, як ми переконані, закладаються ще за освітньо-професійного становлення як гарно (і навіть благородно) замаскована ментальна вибухівка сповільненої дії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У роботах, присвячених становищу інтелектуалів та інтелігенції, кібертаріату і технократів, ще на межі тисячоліть зроблені висновки, що «прирекли» науково-технічних спеціалістів на образ, обмежений у розумових радощах і задоволеннях. Е. Гоулднер, називаючи їх «інтелігенцією», приписував професіоналам у галузі техніки та технологій «фундаментально технічні» інтереси й аморальність, а соціально-критичні інтереси і революційне політичне лідерство відійшли до «інтелектуалів» [9, с. 220]. В. Копилов не покладав надії й на протилежність «технарів», вважаючи, що їхньою ідеологією, а отже, і обмеженістю, уже безнадійно уражені й науки – спадкоємці філософії, у межах яких розробляють проекти «доброго», «правильного» суспільства, тож, на його думку, «у сучасному світі пошуки соціального ідеалу поза контекстом технічного чинника мало-перспективні» [7, с. 22]. Зараз песимізму в наукових колах також вистачає. С. Баранов переконує, що «технократизм» як стиль життя є породженням товарно-грошових відносин і спрямований на дегуманізацію світу [3]. Н. Даєр-Візерфорд демонструє, що кібернетизація суспільства йде в парі з уже знайомою пролетаризацією, і ««кібер-пролетаріат» – це не новий клас, а радше нові умови найманих працівників, змушених продавати свою працю в епоху безжальних технологій розподілу й управління, що з'явилися завдяки кібернетичному прориву» [8, с. 343]. Т. Адам'янц на основі результатів дослідження сприйняття «еталонного тексту», яке почали в 1970-х рр. у межах проекту «Громадська думка» під керівництвом Б. Грушина, доводить, що «якість розуміння у сфері комунікації практично не зросла із плином часу і появою нових технічних можливостей отримання інформації <...>. Хоча вміння адекватно орієнтуватися в інформації та комунікації важливе для всіх, зокрема і для технократів» [1, с. 298]. Ось деякі із глибинних витоків проблем науково-технічних спеціалістів у поведінці з тими, хто «обслуговує таланти», і з політичною владою, яка чомусь не хоче ставати добривом для меритократії й віддається хижим, а не розумним. Ще далі в глибину і ще ближче до сутності справжніх бар'єрів, що заважають науково-технічним спеціалістам опанувати себе в управлінні та благодіянні, нас підштовхує уявна ґрунтовна «гра у соціальні шахи» Е. Григор'яна, який зазначає: «Принципова слабкість технократії – <...> вирішувати соціальні та політичні проблеми як інженерні завдання. <...> Водночас вони [політики і юристи – А. Т.] розбещують свідомість технічної інтелігенції, закликаючи її вчиняти безпринципно (під

виглядом «раціональності»), безморальнісно (так, мовляв, «вимагає справа») і безвідповідально, підсовуючи їй таку дорогу серцю технобюрократії тезу про «колективну відповідальність»» [5, с. 45–46]. Але знову зауважимо, що ця слабкість навряд чи може з'явитися одразу на робочому місці. Будучи залученою до викладання «Соціально-політичних студій» на факультеті кібернетики Київського національного університету імені Тараса Шевченка і переймаючись життєвим шляхом студентів, автор даної статті вирішила з'ясувати, чи доречний такий песимізм щодо них – майбутнього, хотілось би думати, нашої країни і, можливо, держави.

Постановка завдання. Мета статті – окреслити «профіль зацікавленості» студентів факультету кібернетики Київського національного університету імені Тараса Шевченка (далі – КНУТШ) суспільними проблемами за результатами власного дослідження, проведеного в першому семестрі 2018–2019 н. р.; порівняти його з мотиваційно-стратегічними оцінками студентами своєї освіти й роботи за результатами «UNiDOS 14» [12].

Виклад основного матеріалу дослідження. Студентам усіх груп 2–4 курсів, в яких автор статті викладала, на самому початку «Соціально-політичних студій» запропоновано визначити суспільну проблему, якою кожен із них найбільше переймається, і протягом 2 місяців проаналізувати її із залученням отриманих на заняттях знань і самостійно опрацьованих наукових соціологічних джерел. Матеріали у вигляді індивідуальних презентаційних робіт (які надали 114 осіб – співвідношення відносно всіх студентів-кібернетиків 2–4 курсів і всіх студентів-кібернетиків із груп 2–4 курсів, обраних для прослуховування дисципліни в першому семестрі 2018–2019 н.р., див. на Рис. 1–2) і стали емпіричною базою нашої наукової розвідки.

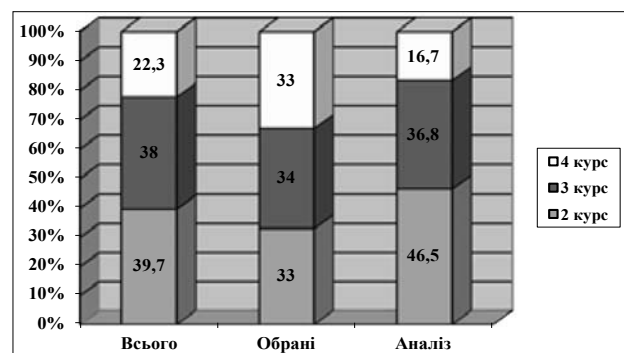

Рис. 1. Частки студентів факультету кібернетики КНУТШ (2018–2019 н. р.) за курсом

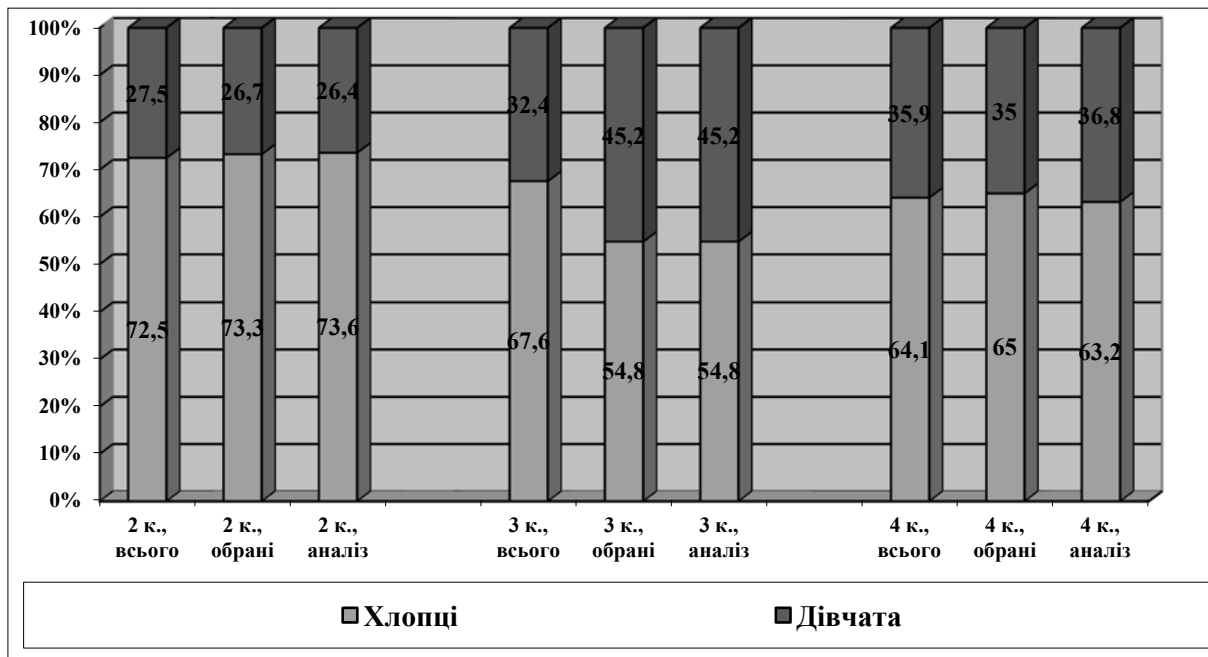

Рис. 2. Частки студентів факультету кібернетики КНУТШ (2018–2019 н. р.) за статтю

Таблиця 1

Розподіл вибору студентами сфери суспільної проблеми за курсом

Який рік студент навчається, %	Сфера суспільства, яку зачіпає аналіз				
	Культурна	Соціальна	Політична	Економічна	Екологічна
Другий	11,3	50,9	9,4	26,4	1,9
Третій	11,9	54,8	7,1	26,2	0
Четвертий	0	52,6	15,8	21,1	10,5

Таблиця 2

Розподіл вибору студентами сфери суспільної проблеми за статтю

Суб'єкт вибору, %	Сфера суспільства, яку зачіпає аналіз				
	Культурна	Соціальна	Політична	Економічна	Екологічна
Хлопці	10,8	54,1	9,5	23	2,7
Дівчата	7,5	50	10	30	2,5

Як бачимо, схильність до роздумів над суспільними проблемами у студентів не залежить від статі (отже, підстав для підтвердження ґендерних стереотипів немає), однак згасає з наближенням до випуску, а значить, можна припустити, що цінності свого потенційного внеску в життя всього суспільства цей сегмент технічної інтелігенції не бачить, не усвідомлює й відстоювати не налаштований. І це сумно, бо, як свідчить “UNiDOS 14” (узагальнені дані щодо 2–6 курсів), хоча серед причин здобуття вищої освіти в кібернетиків «допомога іншим людям» має радше слабку позицію, проте «сприяння розвитку суспільства» має доволі міцний середній показник [12, с. 6–7]. Що ж відбувається? Дещо прояснюється за знайомства із планами на майбутнє: 70% воліють працювати за фахом у комерційній установі, 50% – виїхати за кордон із метою навчання / працевлаштуван-

ня [12, с. 6–7]; отже, більшість студентів ще студентами розписуються в тому, що налаштовані приймати за свої й обслуговувати вузькі й роздрібнені інтереси «фінансократії» [5, с. 35], єдиної лише в зацікавленості в примітивізації суспільства. Дещо прояснюється й після унаочнення відмінностей у посперних преференціях аналізу студентами суспільних проблем: «соціальний акцент» втішає, і це справджується для представників обох статей (див. Табл. 1–2), але чим далі в навчання за фахом, тим менше уваги ними приділяється найскладнішому середовищу проблем (культурна апропріація, ціннісні орієнтації, культура поведження з користувачькими даними тощо) і тим більше – найпростішому (забруднення навколишнього середовища, екологічна криза, конкретний вид сміття тощо), хоча безсилля технічної інтелігенції перед екоцидом [10, с. 326] – уже не новина.

Таблиця 3

Домінанти вибору студентами суспільної проблеми для аналізу

Специфіка проблеми	Сфера суспільства, яку зачіпає аналіз, %				
	Культурна	Соціальна	Політична	Економічна	Екологічна
Небезпека, дискримінація, насилля	18,2	30	36,4	0	0
Нерівність, залежність	18,2	26,7	18,2	34,5	0
Криза, тіньові практики	9,1	3,3	0	13,8	33,3
Виключення, самовиключення, самоушкодження	18,2	31,7	18,2	34,5	0
Несвоєчасність, перенасичення, недбалість щодо чогось	9,1	5	9,1	3,4	66,7
Експлуатація, маніпуляція	27,3	1,7	18,2	13,8	0
Чітко не визначено	0	1,7	0	0	0

Таблиця 4

Розподіл вибору студентами специфіки суспільної проблеми за статтю

Специфіка проблеми	Суб'єкт вибору, %	
	Хлопці	Дівчата
Небезпека, дискримінація, насилля	23	17,5
Нерівність, залежність	27	25
Криза, тіньові практики	6,8	7,5
Виключення, самовиключення, самоушкодження	28,4	30
Несвоєчасність, перенасичення, недбалість щодо чогось	5,4	10
Експлуатація, маніпуляція	8,1	10
Чітко не визначено	1,4	0

Таблиця 5

Розподіл вибору студентами специфіки суспільної проблеми за курсом

Специфіка проблеми	Який рік студент навчається, %		
	Другий	Третій	Четвертий
Небезпека, дискримінація, насилля	17	23,8	26,3
Нерівність, залежність	37,7	19	10,5
Криза, тіньові практики	7,5	4,8	10,5
Виключення, самовиключення, самоушкодження	20,8	35,7	36,8
Несвоєчасність, перенасичення, недбалість щодо чогось	3,8	11,9	5,3
Експлуатація, маніпуляція	13,2	4,8	5,3
Чітко не визначено	0	0	5,3

Спонукає замислитися також внутрішньосферна специфіка обраних студентами проблем: культура постає «хитрою» матерією, політика – «агресивною», природа – «ображеною», економіка – «розкритою до нас», а соціальне життя – і взагалі суцільно «тривожним» (див. Табл. 3). І якщо стать знову не відіграє

ролі в сприйнятті (див. Табл. 4), що говорить нам про переважання модерного світогляду над традиційним, то близькість до отримання диплому і виходу на пошук комерційних і закордонних пропозицій, від яких неможливо відмовитися, знову тяжіє над свідомістю студентів і призводить до того, що «спокійні», «тихі» – і від

того найважчі для подолання і викорінення – прояви нерівності в суспільстві поступово зникають із зони їхньої підвищеної зацікавленості, поступаючись більш очевидним, фізичним, грубим і схожим на «результат власного вибору людини», за який вона сама здебільшого і несе відповідальність (див. Табл. 5).

Висновки з проведеного дослідження.

Тенденція до часткової деградації в сенсі втрати зацікавленості в аналізі проблематичних суспільних явищ як таких і конкретних їхніх різновидів на прикладі досліджених студентів-кібернетиків постає хвилеподібним процесом, що не залежить від статі (хлопці настільки ж сенситивні, як і дівчата) та починає проявлятися ще під час здобуття вищої освіти. На 2 курсі інтерес до суспільних проблем високий, крім традиційно найпопулярніших соціальних і економічних тем (етнічні / національні меншини, мігранти, алкоголізм, наркоманія, самогубство, недоїдання, безпритульність, тероризм, торгівля людьми, безробіття, бідність, рабство тощо), є прагнення розібратися в культурних питаннях. На 3 курсі латентні та групові нерівності, що привертати увагу на рівні з більш явними й індивідуалізованими, втрачають позиції на користь останніх. На 4 курсі значно послаблюється саме бажання заглиблюватися в нетрі проблем суспільства, відвертається погляд від культурної сфери, в якій «усе складно», натомість наявний найбільш сплеск стурбованості політичною сферою (проблеми, пов'язані з легалізацією зброї, проституція, аборти тощо, але з огляду на близькість тем до царини морального вибору та на думки студентів щодо призначення своєї освіти й планів на майбутнє, наявні радше потужні емоції, що так і залишатимуться емоціями) та станом докільця, завдання щодо покращення якого здаються більш підвладними механізованим операціям і більш відчутними. Отримані нами результати – це дебют, необхідне подальше вдосконалення та перевірка, але початок покладено.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адамьянц Т. Современный человек в свете масштабных технократических и информационно-коммуникативных изменений. Глобальные социальные трансформации XX – начала XXI в. (к 100-летию Русской революции): матер. научн. конф. «IX Ковалевские чтения», 9–11 ноября 2017 г. / отв. ред. Ю. Асочаков. СПб.: Скифия-принт, 2017. С. 297–299.

2. Апчерч М. В цифровую пустоту? Пер. Д. Райдера // Спільне. 18 грудня 2017 р. URL: <https://commons.com.ua/uk/v-cifrovuyu-pustotu/>.

3. Баранов С. Технократическое мышление: мифы и реальность. Актуальные вопросы общественных наук: социология, политология, философия, история: сб. ст. по матер. XXXVIII Междунар. науч.-практ. конф. 2014. № 6 (38). Новосибирск: СибАК. URL: <https://sibac.info/conf/social/xxxviii/38680>.

4. Букатюк У. Прокляття Кремнієвої долини: Як в раю для багатіїв голодають люди // Еспресо. 29 грудня 2017 р. 14:36. URL: https://espresso.tv/article/2017/12/29/proklyattya_kremniyevoyi_dolyny_chomu_v_odnomu_z_naybagatshykh_regioniv_svitu_chvert_naselennya_zhyve_na_mezhi_bidnosti.

5. Григорьян Э. Социология как социальные шахматы: метод. пособие. М.; Берлин: Директ-Медиа, 2015. 144 с.

6. Звиглянич С. Кто такие технократы и перспективы такого правительства в Украине // 112.ua. 24.03.2016 г., 16:17. URL: <https://112.ua/statji/kto-takie-tehnokraty-i-perspektivy-takogo-pravitelstva-v-ukraine-300385.html>.

7. Копылов В. Технократия: поиски социального идеала в проблемном поле технологического детерминизма (начало пути). Гуманитарный часопис. 2006. № 3. С. 12–22.

8. Кочкина М. По ту сторону Силиконовой долины: рабочий класс на темной стороне информационной революции (рецензия на книгу Dyer-Wetherford N. "Cyber-Proletariat. Global Labor in The Digital Vortex". London: Pluto Press, 2015. 240 p. ISBN 9780745334035). Труд и социальная политика. 2017. Т. 15. № 2. С. 341–345.

9. Куценко О. Общество неравных. Классовый анализ неравенств в современном обществе: попытки западной социологии. Х.: Изд-во Харьковск. гос. ун-та им. В.Н. Каразина, 2000. 240 с.

10. Новые социальные неравенства / под ред. С. Макеева. К.: Институт социологии НАН Украины, 2006. 355 с.

11. Сучасне та майбутнє в глобальних і локальних проєкціях. Матеріали Міжнародних соціологічних читань пам'яті Н.В. Паніної / за наук. ред. Є. Головахи, О. Стегнія. К.: Інститут соціології НАН України, 2018. 187 с.

12. UNiDOS 14: опитування студентів Київського національного університету імені Тараса Шевченка, вересень 2018 р. (аналітичний звіт) / Київськ. нац. унів-т ім. Тараса Шевченка. Навчальна лабораторія з прикладних соціологічних досліджень. Факультет соціології. К., 2018. 54 с.